

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hiltunen, Visa; Sariola, Meri

Title: Digipalvelulain soveltamisesta yliopistoissa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Edita

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Hiltunen, V., & Sariola, M. (2020). Digipalvelulain soveltamisesta yliopistoissa. Edilex, 1.10.2020.
<https://www.edilex.fi/artikkelit/21463>

Visa Hiltunen

OTM, VT, lakimies, Jyväskylän yliopisto

Meri Sariola

HTM, tohtorikoulutettava, projektikoordinaattori, Itä-Suomen yliopisto

DIGIPALVELULAIN SOVELTAMISESTA YLIOPISTOISSA

Edilex 2020/38

Artikkeli

Julkaistu 1.10.2020

www.edilex.fi/artikkelit/21463

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	2
1.1	LAINSÄÄDÄNNÖLLISTÄ TAUSTAA.....	2
1.2	YLIOPISTOJEN ASEMA DIGIPALVELULAISSA.....	2
1.3	ARTIKKELIN KESKEISET TAVOITTEET.....	3
2	DIGITAALINEN PALVELU JA DIGITAALISEN PALVELUN PALVELUNTARJOAJA.....	3
2.1	MITÄ PIDETÄÄN DIGITAALISENA PALVELUNA?.....	3
2.2	DIGITAALINEN PALVELU VAI SÄHKÖINEN TIEDONSIIRTOMENETELMÄ?.....	5
2.3	PALVELUNTARJOAJAN KÄSITE JA VASTUU.....	5
2.4	YLEISÖN KÄSITE DIGIPALVELULAISSA.....	6
3	DIGIPALVELULAIN SOVELTAMISALARAJOITUKSISTA YLIOPISTOISSA.....	7
3.1	YLIOPISTON SISÄINEN HALLINTO JA HENKILÖSTÖ.....	7
3.2	TUTKIMUS.....	8
3.3	AIKASIDONNAINEN MEDIA.....	10
3.4	OPETUS JA OPPIMATERIAALIT.....	10
4	KOHTUUTON RASITE.....	11
5	SAAVUTETTAVUUSSELOSTEEN LAATIMINEN.....	13
6	SAAVUTETTAVUUSPALAUTE.....	14
7	SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET.....	15
7.1	VERKKOSIVUSTOT.....	15
7.2	MOBIILISOVELLUKSET.....	15
7.3	TOIMISTO-OHJELMISTOJEN TIEDOSTOMUODOT.....	15
7.4	VIDEOT JA TALLENTEET.....	16
8	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	16

1 JOHDANTO

1.1 LAINSÄÄDÄNNÖLLISTÄ TAUSTAA

Lailla digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019, jäljempänä digipalvelulaki tai DPL) pannaan kansallisesti täytäntöön direktiivi 2016/2102 julkisen sektorin elinten verkkosivujen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta, eli niin sanottu saavutettavuusdirektiivi.¹ Digipalvelulaki on tullut voimaan 1.4.2019², mutta voimaantuloon liittyy useita siirtymäaikoja³. Keskeisimmät siirtymäajat päättyvät 23.9.2020.

Kansallisen digipalvelulain tarkoitus ja sisältö ovat jossain määrin direktiiviä laajempia. Siinä missä direktiivi rajoittuu saavutettavuuteen⁴, on digipalvelulaissa säännelty myös laajemmin erityisistä velvollisuuksista digitaalisten palvelujen saatavuuden, laadun ja tietoturvallisuuden osalta.⁵ Lain tavoitteisiin ja terminologiaan liittyen on siten tarpeen havaita ero digitaalisten palvelujen *saatavuuden* ja niiden sisällön *saavutettavuuden* välillä. Digipalvelulain toinen luku ”Viranomaisten digitaalisten palvelujen järjestäminen yleisölle” on kansallista sääntelyä.⁶ Se käsittelee digitaalisten palvelujen suunnittelua ja ylläpitoa, digitaalisten palvelujen tarjoamista⁷ sekä palvelujen käyttäjien sähköistä tunnistamista. Digitaalisten palvelujen saavutettavuusvaatimuksista sekä kohtuuttomasta rasitteesta, saavutettavuusselosteesta ja saavutettavuuspalautteesta on säädetty lain kolmannessa luvussa. Saavutettavuusvaatimukset kohdistuvat digitaalisten palvelujen sisältöihin⁸ ja käyttöliittymiin. Sisältöjen tulee digipalvelulain 7.1 §:n mukaan olla havaittavia ja ymmärrettäviä, käyttöliittymien ja navigoinnin hallittavia ja toimintavarmoja.

1.2 YLIOPISTOJEN ASEMA DIGIPALVELULAISSA

Digipalvelulain 3.1 §:ssä on määritelty sen organisatorinen soveltamisala. Lakia sovelletaan sen 3.1 §:n 1 kohdan mukaan viranomaisen digitaalisiin palveluihin. Digipalvelulaki rinnastaa yliopistot viranomaiseen: yliopistolain (558/2009) 1 §:ssä tarkoitettuihin yliopistoihin sovelletaan DPL 2 §:n 5 kohdan mukaan, mitä digipalvelulaissa säädetään viranomaisesta⁹. Digipalvelulaissa operoidaan lisäksi palveluntarjoajan käsitteellä. Palveluntarjoajalla tarkoitetaan DPL 2 §:n 7 kohdan mukaan ”viranomaista, julkisoikeudellista laitosta sekä yritystä, säätiötä, yhdistystä ja muuta yhteisöä, jonka digitaalisiin palveluihin sovelletaan tämän lain säännöksiä”. Digipalvelulaki soveltuu myös esimerkiksi ammattikorkeakouluihin (jotka yliopistojen tavoin rinnastuvat viranomaisiin), sekä toimijoihin, jotka hoitavat julkisia hallintotehtäviä.

¹ Direktiivin koko nimi on Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102, annettu 26 päivänä lokakuuta 2016, julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta.

² DPL 16 §.

³ DPL 17 §.

⁴ Saavutettavuusdirektiivin johdanto-osan kohdassa 9 todetaan: ” Tällä direktiivillä pyritään varmistamaan, että julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuutta parannetaan yhteisten saavutettavuusvaatimusten perusteella.”

⁵ DPL 1.1 § kuuluu: ”Tämän lain tarkoituksena on edistää digitaalisten palvelujen saatavuutta, laatua, tietoturvallisuutta sekä sisällön saavutettavuutta ja siten parantaa jokaisen mahdollisuuksia käyttää yhdenvertaisesti digitaalisia palveluja.”

⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain muuttamisesta 60/2018 vp, s. 21.

⁷ HE 60/2018 vp, s. 66. Käytännössä tämä tarkoittaa sähköisen asioinnin mahdollistamista *muiden asiointikanavien ohella*. Laki ei aseta sähköisten palvelujen käyttövelvoitetta hallinnon asiakkaille.

⁸ Verkkosivustoilla voi olla teksti-, ääni- ja kuvatiedostoja. HE 60/2018 vp, s. 46.

⁹ Toisaalta yliopistot voisivat tulla lain soveltamisalan piiriin myös DPL 3 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisina julkisoikeudellisina laitoksina. Nimenomainen maininta kuitenkin varmistaa, ettei yliopiston oikeudellinen muoto vaikuta soveltamisalaan. HE 60/2018 vp, s. 49.

1.3 ARTIKKELIN KESKEISET TAVOITTEET

Tämän artikkelin tarkoituksena on avata yliopistojen toiminnan kannalta keskeiset digipalvelulain käsitteet (kuten digitaalinen palvelu ja palveluntarjoaja). Lisäksi artikkeli käsittelee digipalvelulain soveltamisalaan ja soveltamisalaj rajoituksiin liittyviä keskeisiä kysymyksiä yliopistoissa. Yliopistojen henkilöstö tuottaa runsaasti digitaalista sisältöä ja käyttää tietojärjestelmiä päivittäisessä työssään. Digipalvelulain velvoitteiden noudattamiseksi on ensinnäkin olennaista tunnistaa, mitkä näistä verkkosivustoista, mobiilisovelluksista ja järjestelmistä ovat digipalvelulain tarkoittamia viranomaisen digitaalisia palveluja, joihin veloitteet kohdistuvat ja toisaalta se, miltä osin niihin tuotettavan sisällön on oltava saavutettavaa.

Artikkelissa käsitellään merkittävimmät poikkeukset digipalvelulain soveltamisesta yliopiston toimintaan. Digipalvelulakia ei sovelleta yliopiston sisäiseen hallintoon ja soveltamisalassa on rajoituksia liittyen myös tutkimukseen¹⁰ ja opetukseen.¹¹ Yliopistojen kannalta merkittäviä ovat myös intra- ja ekstranet-sivustoja koskeva soveltamisalan rajaus (DPL 3.3 § 1 kohta) sekä aikasidonnaista mediaa koskeva poikkeus (DPL 3.3 §:n 4 kohta).

Artikkelissa käsitellään myös saavutettavuusselosteen laatimista ja siihen liittyvää työnjakoa. Artikkelissa käsitellään myös tilanteita, jolloin yliopiston voisi olla mahdollista poiketa saavutettavuusvaatimuksista DPL 8 §:n mukaisen kohtuuttoman rasisitteen perusteella. Lopuksi artikkelissa käydään lyhyesti läpi lain siirtymäaikoihin liittyviä asioita ja esitetään johtopäätökset. Artikkelissa ei käsitellä yksityiskohtaisesti varsinaisia saavutettavuusvaatimuksia tai niihin liittyviä kriteereitä.¹² Artikkelissa ei myöskään käsitellä digipalvelulain 2 lukua, joka koskee palvelujen järjestämistä tai digipalvelulain 4 lukua, joka koskee saavutettavuusvaatimusten valvontaa ja oikeussuojaa.

Lain toimeenpano on yliopistoissa ajankohtaista, sillä 23.9.2020 alkaen lain soveltamisalan piirissä olevien yliopistojen digitaalisten palvelujen ja niiden sisältöjen on oltava saavutettavia. Artikkelin palvelee yliopistohallinnossa työskenteleviä sekä muuta yliopiston henkilöstöä, joka työskentelee digipalvelulain toimeenpanon parissa. Digipalvelulain tulkinnanvaraiset kysymykset ovat pääpiirteittäin yhteneviä kaikille yliopistoille.

2 DIGITAALINEN PALVELU JA DIGITAALISEN PALVELUN PALVELUNTARJOAJA

2.1 MITÄ PIDETÄÄN DIGITAALISENA PALVELUNA?

Usein esiin nouseva kysymys on, mitä yliopiston digitaaliset palvelut ovat ja missä niiden rajat menevät. Milloin kysymys on yhdestä ja samasta, ja milloin useammasta eri palvelusta? Kysymyksiä voi lähestyä sekä palvelun sisällön, että sen teknisen toteutuksen kautta.¹³ Digipalvelulain määritelmä on varsin tekninen. Digitaalisella palvelulla tarkoitetaan DPL 2 §:n 3 kohdan mukaan ”verkkosivustoa tai mobiilisovellusta sekä niihin liittyviä toiminnallisuuksia”. Ensisijaisesti on siis olemassa verkkosivusto tai mobiilisovellus, johon toiminnallisuudet liittyvät. Verkkosivus-

¹⁰ HE 60/2018 vp, s. 94.

¹¹ Digipalvelulakia ei sovelleta opetuksessa, kun verkkosivusto tai mobiilisovellus tuotetaan opetuksen yhteydessä ja sen käyttö tapahtuu rajatussa ryhmässä määräajaksi (DPL 3.3 § 2 kohta).

¹² Etelä-Suomen aluehallintovirasto, joka on DPL 12§:ssä nimetty valvontaviranomaiseksi, antaa saavutettavuusvaatimuksiin liittyvää neuvontaa. Saavutettavuusvaatimukset löytyvät Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämältä sivustolta <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/>

¹³ Yleisluontoisesta palvelujen luokittelusta ks. Tomi Voutilainen, Digitaalisten palvelujen sääntely. Alma Talent 2020, s. 26–27. Voutilainen on jakanut digitaaliset palvelut viiteen ryhmään; tietopalvelut ja tiedottamispalvelut, asiakaspalautepalvelut, tiedonkeruupalvelut, vireillepano-/yksisuuntaisen viestinnän palvelut ja vuorovaikutteisen sähköisen asioinnin mahdollistavat palvelut.

tolla tarkoitetaan DPL 2 §:n 1 kohdan mukaan ”verkkotunnuksella¹⁴ yksilöitäviä digitaalisia tekstisisältöjä, tiedostoja, kuvia, lomakkeita ja muita toisinnettavissa olevia tietosisältöjä, jotka ovat käytettävissä tietoverkossa erilaisilla päätelaitteilla ja niissä olevilla ohjelmistoilla.” Verkkosivusto voi olla laajempi kokonaisuus, sillä verkkosivusto voi koostua yhdestä tai useammasta verkkosivusta.¹⁵ Myös mobiilisovellus on määritelty digipalvelulaissa. Sillä tarkoitetaan DPL 2 §:n 2 kohdan mukaan ”sovellusohjelmistoja, jotka on suunniteltu ja kehitetty yleisön käyttöön käytettäväksi älypuhelin tai tablettitietokoneiden kaltaisilla mobiililaitteilla”. Toiminnallisuuden käsitettä ei ole digipalvelulaissa avattu, mutta se on määritelty lain esitöissä seuraavasti: ”toiminnallisuksilla tarkoitetaan digitaalisessa palvelussa olevia toimintoja, joiden avulla palvelun käyttäjä voi esimerkiksi lähettää lomakkeita tai viestejä palvelun tarjoajalle.”¹⁶

Koska verkkosivusto on digitaalinen palvelu ja verkkosivustot yksilöidään verkkotunnuksin, voitaisiin päätellä, että yhden verkkotunnuksen alainen verkkosivusto on pääsääntöisesti yksi digitaalinen palvelu, johon tulisi laatia yksi saavutettavuusseloste. Etelä-Suomen Aluehallintovirasto ohjeistaa, että yhden verkkotunnuksen alla voi olla useita selosteita ja että aliverkkotunnuksien alla on hyvä julkaista oma selosteensa.¹⁷ Yliopistojen verkkosivustojen osat, joiden verkkotunnus on muotoa xxx.yliopisto.fi ovat siten mitä todennäköisimmin omia digitaalisia palveluitaan, joille tulee laatia oma saavutettavuusselosteensa.

Pelkkään verkkotunnukseen perustuva digitaalisten palvelujen rajaaminen voi jossain tapauksissa johtaa epätarjoituksen mukaisiin rajanvetoihin. Digitaalista palvelua ei siksi ole syytä tarkastella ainoastaan verkkotunnusten kautta, vaan myös toiminnallisuuksien, niiden tarkoituksen ja toteutustavan kautta. Lisäksi yliopistojen verkkosivustot koostuvat erilaisista sisällöistä ja toiminnallisuuksista. Käytännössä yliopistoilla on niiden verkkosivustoilla ja mobiilisovelluksissa käytössään näiden toiminnallisuuksien mahdollistamiseksi erilaisia tietojärjestelmiä tai alustoja, jotka on mahdollisesti ostettu ulkopuoliselta it-palveluntarjoajalta.

Mikäli yliopiston verkkosivustoilla olevat toiminnallisuudet eroavat käyttötarkoituksiltaan ja ominaisuuksiltaan toisistaan, voi olla perusteltua katsoa nämä eri toiminnallisuudet tai eri toiminnallisuuksien kokonaisuudet erillisiksi digitaalisiksi palveluiksi, vaikka sivuston eri osat olisivatkin käyttäjän saatavilla saman (todennäköisesti) .fi-päänteisen verkkotunnuksen alla. Eri digitaalisiksi palveluiksi katsomista puoltaa myös erillinen kirjautuminen sivuston osaan tai palveluun, erityisesti jos tämä tarkoittaa siirtymistä erilliseen tietojärjestelmään tai eri teknologialla toteutettuun kokonaisuuteen. Käytännössä tällöin on myös kätevämpää laatia erillinen saavutettavuusseloste, koska selosteen laatimista varten tehtävä saavutettavuusarviointi joka tapauksessa tuottaa erilaiset tulokset sivuston muuhun osaan verrattuna. Selkeästi eri teknologialla toteutetut osat tai toiminnallisuudet voivat olla käyttäjän käytettävissä samassa näkyvässä esimerkiksi yliopiston pääsivulla. Tähän erilliseen toiminnallisuuteen saatetaan olla myös oma erillinen kirjautumisenäkymänsä. Tällöin tulee harkita, miten pääsivulle upotetun lisäosan saavutettavuusseloste järkevästi asetetaan käyttäjien saataville.

Yhteenvedon voidaan todeta, että digitaalisiksi palveluiksi määräytymiseen vaikuttaa ensisijaisesti sivuston osien sisältö, toiminnallisuudet sekä tekninen toteutus, eikä ainoastaan verkkotunnus. Samalla teknologialla toteutettu, yliopisto.fi -osoitteen yhteydessä luontevasti toimiva aliverkkotunnus voi nähdäksemme olla myös osana yliopisto.fi -verkkotunnuksen saavutettavuusselostetta.

¹⁴ Edelleen hallituksen esityksen mukaan verkkotunnuksella tarkoitetaan mitä tahansa IP-osoitetta, jota digipalvelulain soveltamisalaan kuuluva organisaatio hallinnoi tai käyttää tai joka on tarkoitettu digipalvelulain soveltamisalaan kuuluvien organisaatioiden viestintään tai palvelujen tarjoamiseen. HE 60/2018 vp, s. 46.

¹⁵ Voutilainen 2020, s. 26.

¹⁶ HE 60/2018 vp, s. 48.

¹⁷ Avi Saavutettavuus, Saavutettavuusseloste (Webinaari 12.5.2020) <https://www.youtube.com/watch?v=DCi8pHINMA8&t=254s> viitattu 26.6.2020.

2.2 DIGITAALINEN PALVELU VAI SÄHKÖINEN TIEDONSIIRTOMENETELMÄ?

On huomioitavaa, että kaikki sähköiset toiminnot eivät ole digipalvelulaissa tarkoitettuja digitaalisia palveluja. Digitaalisen palvelun lisäksi digipalvelulaissa esiintyy käsite sähköinen tiedonsiirtomenetelmä. Sähköinen tiedonsiirtomenetelmä on määritelty sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain (13/2003) 4 §:n 1 kohdassa. Määritelmään sisältyvät sähköisen tekniikkaan perustuvat menetelmät, joissa tieto siirtyy langatonta siirtotietä tai kaapelia pitkin. Tällaisia ovat telekopio, telepalvelu, sähköinen lomake, sähköposti tai käyttöoikeus sähköiseen tietojärjestelmään. Puhelu ei kuitenkaan ole määritelmän mukainen sähköinen tiedonsiirtomenetelmä. Sähköisen tiedonsiirtomenetelmän käsite on siten digitaalisen palvelun käsitettä laajempi.

Kaikki digitaaliset palvelut ovat sähköisiä tiedonsiirtomenetelmiä, mutta kaikki sähköiset tiedonsiirtomenetelmät eivät ole digipalvelulain mukaisia digitaalisia palveluja.¹⁸ Esimerkiksi toimisto-ohjelmana käytettävä sähköposti tai telekopio eivät ole digipalvelulaissa tarkoitettuja digitaalisia palveluja.¹⁹ Sen sijaan verkkosivujen kautta toteutettu, yleisön käyttöön tarkoitettu sähköpostitoiminnallisuus kuuluu digitaalisen palvelun käsitteeseen.²⁰

2.3 PALVELUNTARJOAJAN KÄSITE JA VASTUU

Digipalvelulain 4 §:n palveluntarjoajan käsite ja siihen liittyvät velvollisuudet kohdistuvat digipalvelulain mukaiseen *palveluntarjoajaan*, eli yliopistoon, joka on myös vastuussa yleisölle tarjoamansa digitaalisen palvelun saavutettavuudesta. Tätä vastuuta ei voida digipalvelulain tai muunkaan lain nojalla siirtää tietojärjestelmää ylläpitävälle yksityiselle palveluntuottajalle.²¹ Näin ollen, vaikka yliopiston verkkotunnuksen alainen, muuten digipalvelulain soveltamisalan piirissä oleva verkkosivusto tai sen osa käytännössä muodostuisi ulkoistetusta tietojärjestelmästä, on se yhtä lailla yliopiston digitaalinen palvelu. Tällaista ulkoistettua järjestelmää koskevat saavutettavuusvaatimukset ja velvoite laatia saavutettavuusseloste. Palveluntarjoajan tulee digipalvelulain 7.4 §:n perusteella ottaa saavutettavuusvaatimukset huomioon tekemissään julkisissa hankinnoissa, hankittaessa yliopistolle digitaalista

¹⁸ Voutilainen 2020, s. 27.

¹⁹ Tästä johtuen toimisto-ohjelmana käytettävä sähköposti ei ole saavutettavuusvaatimusten piirissä. Toimisto-ohjelmana käytettävä sähköposti on kuitenkin sähköinen tiedonsiirtomenetelmä, jota voidaan käyttää yhtenä vaihtoehtona viranomaisen kanssa asiointiin eli viestien ja asiakirjojen toimittamiseen. Digipalvelulain 2 lukua koskien viranomaisten digitaalisten palvelujen järjestämistä yleisölle sovelletaan DPL 3.2 §:n mukaan sekä yleisölle tarjottaviin digitaalisiin palveluihin, että muihin yleisölle tarjottaviin sähköisiin tiedonsiirtomenetelmiin, jollei muualla laissa toisin säädetä. Ks. lisäksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019, tiedonhallintalaki) 14 §, jossa on säännelty tietojen siirrosta yleisessä tietoverkossa, kun tiedot ovat salassa pidettäviä. Tiedonhallintalain esitöiden mukaan säännöstä sovellettaisiin tunnistamisen osalta lähinnä viranomaisten välisessä tietojenvaihdossa. HE 284/2018 vp, s. 94. Kyseisessä pykälässä on myös informatiivisesti viitattu digipalvelulain 6 §:ään, jossa on säädetty digitaalisen palvelun käyttäjän sähköisestä tunnistamisesta.

²⁰ HE 60/2018 vp, s. 58.

²¹ Käytännössä yliopisto voi saavutettavuuteen liittyvissä asioissakin ostaa palveluja. Sopimuksen ehtojen mukaan ratkeaa, miten asiat käytännössä hoidetaan ja millaisia korvauksia yliopisto palvelujen tuottamisesta maksaa. Viimekätistä palveluntarjoajaa koskevaa vastuuta ei voi kuitenkaan ulkoistaa.

palvelua tai sen osaa.²² Aiemmin tehtyjen digitaalisten palvelujen ostojen osalta on syytä tarkastaa hankinta- tai palvelusopimukset ja tarvittaessa päivittää niitä saavutettavuuteen ja saavutettavuusselosteisiin liittyvien vastuiden osalta.

Digipalvelulain soveltamisalan piirissä olevan organisaation vastuu ylettyy myös sisältöön, jota se julkaisee yleisölle jonkun toisen organisaation verkkopalveluissa tai omissa sosiaalisen median kanavissaan. Esimerkiksi Youtube-videoiden tulisi olla tekstitettyjä.²³ Organisaation vastuu ei sen sijaan ylety DPL 3.3 §:n 6 kohdan perusteella sisältöihin, jotka eivät ole palveluntarjoajan itsensä tuottamia, rahoittamia tai valvomia. Tämä tarkoittaa esimerkiksi käyttäjien kommenttien tai automaattisesti koostetun sisällön jäämistä saavutettavuusvaatimusten ulkopuolelle.²⁴

Digipalvelulain 7.1 §:n mukaan palveluntarjoajan on varmistettava digitaalisten palvelujensa sisältöjen havaittavuus ja ymmärrettävyys sekä käyttöliittymien ja navigoinnin hallittavuus ja toimintavarmuus saavutettavuusvaatimusten mukaisesti. Säännös tarkoittaa sitä, että palveluntarjoaja varmistaa digitaalisen palvelunsa saavutettavuuden toteutumisen.²⁵ Saavutettavuuden arviointi voidaan kuitenkin toteuttaa joko palveluntarjoajan suorittamana itsearviointina tai se voidaan hankkia ulkopuoliselta asiantuntijapalvelun tuottajalta.²⁶

Käytännössä yliopiston lukuun toimiva palveluntuottaja voi näin ollen suorittaa saavutettavuuden arvioinnin tai saavutettavuustestauksen. Yliopisto kuitenkin vastaa siitä, että saavutettavuuden arviointi on asianmukaisesti suoritettu ja että saavutettavuuspuutteet tulevat totuudenmukaisesti listattua. Yliopisto taas osoittaa saavutettavuusselosteella, että saavutettavuuden arviointi on tehty.²⁷ Lisäksi yliopisto vastaa siitä, että se mahdollistaa digitaalisessa palvelussaan saavutettavuuspalautteen antamisen DPL 10 §:n mukaisesti.²⁸

2.4 YLEISÖN KÄSITE DIGIPALVELULAISIA

Yleisön käsite esiintyy digipalvelulaissa hieman eri yhteyksissä. Käsite esiintyy digipalvelulaissa mobiilisovelluksen määritelmässä²⁹. Sen sijaan (ja hieman yllättäen) verkkosivuston määritelmä ei sisällä mainintaa yleisöstä, vaan

²² Etelä-Suomen aluehallintovirasto ohjeistaa saavutettavuusvaatimukset-sivustolla (<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/#intranet> viitattu 9.7.2020) siten, että hankintalaki velvoittaa ICT-hankinnoissa ottamaan huomioon saavutettavuuden. Digipalvelulain esitöissä HE 60/2018 vp (s. 20) todetaan, että Suomessa ei ole sääntelyä, joka kattaisi saavutettavuusdirektiivin vaatimukset. Digipalvelulain esitöissä on kuitenkin nostettu esille se, että hankintalaki säätelee esteettömyyden huomioimisesta yleisesti julkisissa hankinnoissa (ks. julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 1397/2016 71 §:n 1 momentti). Jo hankintalain 71.1 §:ssä käytetty termi ”esteettömyys” viittaa siihen, että hankintalain asettamat saavutettavuusveloitteet ovat yleisemmällä tasolla kuin digipalvelulain tarkoittamat saavutettavuutta koskevat vaatimukset. Lisäksi eroa on suhtautumisessa poikkeuksiin, sillä hankintalakiä koskevan hallituksen esityksen mukaan hankintayksikön tulee tapauskohtaisesti kartoittaa tarpeet, jota hankinnan kohteen käyttäjillä on (HE 108/2016 vp, s. 168). DPL sisältää tarkasti määritellyt mahdollisuudet poiketa digitaalisten palvelujen saavutettavuusvaatimuksista. Hankintalaki jättää hankintayksikön harkittavaksi ja perusteltavaksi, minkälaisissa tapauksissa voidaan jättää huomiotta esteettömyys ja kaikkia käyttäjiä koskeva suunnittelu.

²³ <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/> viitattu 21.8.2020. Tavoitteena on, ettei saavutettavuusvaatimuksia voida kiertää käyttämällä muiden lain soveltamisalan ulkopuolella olevien organisaatioiden palveluita.

²⁴ HE 60/2018 vp, s. 61. Käyttäjäkommenttien ja käyttäjien lataaman sisällön jääminen saavutettavuusvaatimusten ulkopuolelle on ymmärrettävää. Kovin onnistuneena ei sen sijaan voida pitää viranomaisen digitaalista palvelua, joka koostaa automaattisesti saavuttamatonta sisältöä. Tällöin voitaisiin myös argumentoida, että viranomaisella on mahdollisuus itse vaikuttaa kriteereihin, jolla koostettava sisältö valikoidaan tai miten se muodostetaan.

²⁵ HE 60/2018 vp, s. 71.

²⁶ Voutilainen 2020, s.121.

²⁷ Saavutettavuusselosteen sisällöstä ks. DPL 9 §.

²⁸ ks. kohtuuttomasta rasitteesta luku 4 ja saavutettavuuspalautteesta luku 6.

²⁹ DPL 2.2 §:n mukaan mobiilisovelluksella tarkoitetaan sovellusohjelmistoja, jotka on suunniteltu ja kehitetty yleisön käyttöön. Lisäksi yleisö mainitaan DPL 3.1 §:n 5 ja 6 kohtien määrittelyssä.

yleisön ulottumattomissa olevien verkkosivustojen jääminen pois lain soveltamisalasta on monimutkaisemmin säädelty. Keskeisimmin yleisön käsite esiintyy digipalvelulain 2 luvussa, jonka otsikko on ”Viranomaisten digitaalisten palvelujen järjestäminen yleisölle”. Yliopistoja koskeva nimenomainen maininta saavuttavuusvaatimusten soveltumisesta löytyy digipalvelulain hallituksen esityksestä kohdasta koskien tutkimusta: saavutettavuusvaatimukset koskevat vain tutkimusta, jossa yliopisto on tutkimuksen toteuttaja ja yleisölle annetaan mahdollisuus käyttää digitaalisia palveluja.³⁰ Koska yleisön käsite on ratkaiseva digipalvelulain säännösten soveltamisen kannalta, on digipalvelulain mukainen yleisön käsite syytä käydä läpi lyhyesti yliopiston näkökulmasta.

Yleisöllä tarkoitetaan digipalvelulain 2 luvussa ”hallinnon asiakkaita, joita ovat viranomaisen organisaation ulkopuolinen palvelusta riippuen ennalta rajattu tai rajaamaton luonnollisten henkilöiden tai oikeushenkilöiden joukko.”³¹ Tätä määritelmää voidaan pitää yleisemminkin yleisön määritelmänä digipalvelulaissa. Yleisön käsite ilmenee myös DPL 3.1 §:n 5 kohdan soveltamisalasäännöksessä, joka koskee vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alan palvelua yleisölle tarjoavia yrityksiä. Yleisöllä tarkoitetaan kyseisen pykälän kohdalla ”samaa kuin muuallakin tässä laissa”.³²

Yliopistokontekstissa muiden kuin opiskelijoiden kohdalla yleisön käsite vaikuttaakin selkeältä. Opiskelijoiden kohdalla on nimittäin huomioitava, että opiskelijat ovat myös yliopistolain (558/2009) 4 §:n nojalla yliopistoyhteisön jäseniä, samoin kuin opetus- ja tutkimushenkilöstö sekä muu henkilöstö.³³ Yliopistolain määritelmän perusteella opiskelijat eivät siis vaikuta yliopisto-organisaation ulkopuolisilta sillä tavalla, miten digipalvelulaissa yleisöstä on säädetty. Voutilaisen mukaan digipalvelulain yleisön käsitettä on kuitenkin tulkittava laajasti. Voutilaisen mukaan yleisön käsitteen piiriin kuuluvat asianosaisten, verovelvollisten, kunnan asukkaiden, etuisuuksien saajien, luvanhakijoiden, ilmoituksen tekijöiden, yritysten ja yhteisöjen ohella myös *opiskelijat ja oppilaat*. Ratkaisevaa on, ettei digitaalista palvelua käytetä palvelussuhteen perusteella.³⁴ Näin ollen, vaikka opiskelijat ovatkin osa yliopistoyhteisöä, ovat opiskelijat digipalvelulain näkökulmasta yleisöä. Tämä yliopistojen on huomioitava erityisesti sellaisissa digitaalisissa palveluissa, joita käytetään yhteisesti yliopistossa eri käyttäjäryhmien (opiskelijoiden, tutkijoiden ja henkilöstön) kesken.

3 DIGIPALVELULAIN SOVELTAMISALARAJOITUKSISTA YLIOPISTOISSA

3.1 YLIOPISTON SISÄINEN HALLINTO JA HENKILÖSTÖ

Yliopiston sisäisen hallinnon järjestäminen jää digipalvelulain soveltamisalan ulkopuolelle eli sitä eivät koske 2 luvun säännökset viranomaisten digitaalisten palvelujen järjestämisestä yleisölle tai 3 luvussa määritellyt saavutettavuusvaatimukset.³⁵ Ensinnäkin, ellei yliopisto halua ylittää digipalvelulain asettamia saavutettavuusvaatimuksia, yliopiston on syytä tunnustaa, miltä osin sen sisäinen hallinto ja sisäisen hallinnon järjestämiseen liittyvät yliopiston erilaiset verkkosivustot ja -alustat jäävät digipalvelulain soveltamisalan ulkopuolelle yliopiston sisäistä hallintoa koskevan soveltamisalarajoituksen perusteella. Toisekseen yliopistojen on tällä perusteella syytä tunnustaa, minkälaisen sisäisen hallinnon järjestämiseen liittyvän sisällön ei tarvitse olla saavutettavaa. Esimerkiksi yliopiston sisäis-

³⁰ HE 60/2018 vp, s. 94. Tutkimuksesta tarkemmin tämän artikkelin kohdassa 3.2.

³¹ HE 60/2018 vp, s. 54, DPL 3.2 §:n perustelujen yhteydessä. Lisäksi luvun soveltamisalaa on perusteltu sivulla 62 2 luvun perustelujen yhteydessä.

³² HE 60/2018 vp, s. 55. Tarkennuksena kuitenkin mainitaan, että käytännössä yleisölle suuntaaminen tarkoittaa digitaalisia palveluja, jotka on suunnattu asiakkaille tai potentiaalisille asiakkaille.

³³ Yliopistolain säätämistä koskevassa hallituksen esityksessä eduskunnalle yliopistolaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi 7/2009 vp:ssä todetaan yliopistolain 4 §:n perusteluissa, että yliopistoyhteisöön luetan kaikki opiskelijat (HE 7/2009 vp, s. 53).

³⁴ Voutilainen 2020, s. 189.

³⁵ HE 60/2018 vp, s. 94.

ten koulutusten materiaalien ei tarvitse olla saavutettavia, joten tällaisten koulutusten koulutustallenteita ei tarvitse tekstittää. On kuitenkin huomioitava, että jos sisäinen koulutusmateriaali julkaistaan saataville muille kuin ainoastaan henkilöstölle, käyttötarkoitus muuttuu, ja sen on oltava saavutettavaa. Käytännössä voi olla tilanteita, jossa käytettävä alusta on saavutettavuusvaatimusten piirissä esimerkiksi opiskelijakäytön perusteella, mutta tuotettava sisältö jää saavutettavuusvaatimusten ulkopuolelle, koska kysymys on yliopiston sisäisen hallinnon järjestämisestä.

Oman lisänsä yliopiston sisäistä hallintoa koskevan soveltamisalarajoituksen arviointiin tuo digipalvelulain 3.3 §:n 1 kohta, jonka mukaan lakia ei sovelleta ”työpaikoilla käytettäviin rajalliselle määrälle henkilöitä tarkoitettuihin intranet- ja ekstranet-verkkosivustoihin ja mobiilisovelluksiin”. Tästä kuitenkin poikkeuksen muodostavat viranomaisten ja julkisoikeudellisten laitosten työpaikoilla käytettävät intranet- ja ekstranet-verkkosivustot ja mobiilisovellukset, jotka on kokonaan uudistettu 23.9.2019 tai sen jälkeen.³⁶ Digipalvelulain 3.3 §:n 1 kohdan perusteella myös yliopiston sisäisessä käytössä olevat mobiilisovellukset ovat saavutettavuutta koskevan 3 luvun ja saavutettavuusvaatimusten valvontaa ja oikeussuojaa koskevan 4 luvun soveltamisen piirissä, vaikka digipalvelulain mobiilisovellusta koskevan määritelmän perusteella (DPL 2 §:n 2 kohta) laki soveltuukin vain yleisön käyttöön tarkoitettuihin mobiilisovelluksiin.

Ensi kädessä yliopisto joutuu siis arvioimaan, milloin sen intranet- tai ekstranet-verkkosivusto tai sisäisessä käytössä oleva mobiilisovellus on kokonaan uudistettu. Jos uudistamispäivä on ennen edellä mainittua digipalvelulain määräaikaa, eivät saavutettavuusvaatimukset tule sovellettavaksi. Saavutettavuusvaatimukset on kuitenkin otettava huomioon seuraavan intranet- ja ekstranet-verkkosivustojen ja mobiilisovellusten kokonaisuudistuksen yhteydessä. Saavutettavuusvaatimusten piirissä olevien intranet- ja ekstranet-sivustojen ”rajat” tulevat melko nopeasti vastaan siitä näkökulmasta, että tällaisille sivustoille sisällytetyt muut järjestelmät, kuten matkalaskuihin tai asianhallintaan käytettävät järjestelmät, eivät kuulu enää intranet- ja ekstranet-sivustoa koskevan soveltamisalarajoituksen alle.³⁷ Digipalvelulain näkökulmasta tällaiset järjestelmät ovat yliopiston sisäisen hallinnon toteuttamista, johon saavutettavuusvaatimukset eivät digipalvelulain yliopiston sisäistä hallintoa koskevan soveltamisalarajoituksen perusteella kohdistu.

Ekstranet-sivuston ero suhteessa intranet-sivustoon on se, että ekstranet-sivustolla voi olla käyttäjiä useasta organisaatiosta. Etelä-Suomen aluehallintoviraston mukaan digipalvelulain ekstranet-poikkeus soveltuu rajatun henkilöryhmän kesken työtehtävien hoitamiseksi. Jos taas kyse on toisille viranomaisille tai muille asiantuntijoille suunnatusta (yleisemmin käytössä olevasta) verkkopalvelusta, soveltuvat saavutettavuusvaatimukset normaalisti.³⁸ Mobiilisovellusten osalta on huomioitava myös, että erityisesti kuluneena vuonna lisääntynyt etätö on saattanut tuoda työntekijöiden käyttöön uusia mobiilisovelluksia, jotka ovat tämän lainkohdan näkökulmasta kokonaan uudistettuja. Niiden on siis oltava heti saavutettavia.³⁹

3.2 TUTKIMUS

Kuten edellä jo todettiin yleisön käsitettä tarkasteltaessa, digipalvelulain saavutettavuusvaatimuksia koskevat säännökset tulevat sovellettavaksi ainoastaan tutkimuksissa, joissa yliopiston voitaisiin katsoa erikseen olevan tutkimuksen toteuttajana ja tutkimuksessa annettaisiin yleisölle mahdollisuus käyttää digitaalisia palveluja.⁴⁰ Di-

³⁶Tämä viranomaisten ja julkisoikeudellisten laitosten työpaikkoja koskeva soveltamisalan laajennus ei sisällynyt hallituksen esityksen 60/2018 vp, vaan tuli lakiin vasta hallintovaliokunnan mietinnön pohjalta. Ks. HaVM 27/2018 vp, s. 9.

³⁷<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/#intranet> viitattu 8.7.2020.

³⁸<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/#intranet> viitattu 9.7.2020.

³⁹ Käytännössä yliopistoilla voi ilmetä tilanteita, että sisäiseen hallintoon käytettävän järjestelmän selainpohjainen versio ei tule saavutettavuusvaatimusten piiriin lainkaan, mutta saman järjestelmän mobiilisovellusversion on oltava saavutettava (jos se on uudistettu 23.9.2019 jälkeen). Yleisölle tarjottavat mobiilisovellukset tulevat DPL 17.2 §:n mukaan lain soveltamisen piiriin vasta 23.6.2021. Ks. alaviite 36.

⁴⁰HE 60/2018 vp, s. 94.

gipalvelulain esitöissä todetaan lähtökohtana olevan, että tutkimustoiminnassa käytettävät digitaaliset palvelut eivät kuulu lain soveltamisalaan. Tämän perusteena on se, että yliopisto ei voi vaikuttaa tutkimustoimintaan, jota tehdään perustuslain 16 §:n 3 momentin tieteen vapauden puitteissa.⁴¹ Esitöistä voidaan päätellä, että tutkijan tai tutkijaryhmän itsenäisesti toteuttama tutkimus, jota ei tehdä yliopiston toimeksiannosta, ei kuulu digipalvelulain soveltamisalaan. Esimerkiksi perusrahoituksella suoritettava väitöskirjatutkimus voisi olla tällaista digipalvelulain soveltamisalan ulkopuolelle jäävää tutkimusta.

Saavutettavuusvaatimusten soveltumisen toisena edellytyksenä suhteessa tutkimukseen on, että tutkimuksessa annetaan yleisölle mahdollisuus käyttää jollain tavalla digitaalisia palveluja. Digipalvelulain soveltuminen tutkimustoimintaan riippuu siis myös siitä, minkälaista tutkimusta toteutetaan. Saavutettavuusvaatimukset voivat nimittäin koskea tutkimuksen aikana ainoastaan sellaisia tutkimuksia, joissa hyödynnetään jotakin digitaalista palvelua, ja jota tarjotaan yleisölle jollakin tavalla - esimerkiksi tutkimukset, jotka toteutetaan kyselylomakejärjestelmän avulla. Mikäli tutkimus on täysin esimerkiksi kirjallisuuteen perustuvaa, eivät saavutettavuusvaatimukset voi koskea tutkimusta tutkimuksen aikana, koska kontakti yleisöön digitaalisessa palvelussa puuttuu kokonaan.

Huomattava on kuitenkin se, että itsenäisesti toimiva tutkija tai tutkimusryhmä saattaa tutkimuksessaan hyödyntää digitaalista palvelua, jossa yliopisto on digipalvelulain mukainen palveluntarjoaja. Tällaisissa tutkimuksissa saatetaan esimerkiksi käyttää yliopiston omistamaa kyselylomakejärjestelmää, joilla on mahdollista kerätä vastauksia tutkimusta varten. Herääkin kysymys siitä, pitääkö kyselylomakkeen olla tällöin digipalvelulain näkökulmasta saavutettava vai ei. Tutkimusta koskevan soveltamisalarajoituksen vuoksi voisi tulkita, että itsenäisesti toimivan tutkijan tai tutkimusryhmän digitaaliseen palveluun tuottaman sisällön ei tarvitse digipalvelulain perusteella olla saavutettavaa, jos yliopisto ei ole tutkimuksen toteuttaja digipalvelulain tarkoittamalla tavalla. Lisäksi on muistettava, että digipalvelulain 3.3 §:n 6 kohdan perusteella digipalvelulakia ei sovelleta sellaisiin palveluntarjoajan digitaalisessa palvelussa oleviin sisältöihin, jotka eivät ole palveluntarjoajan itsensä tuottamia, rahoittamia tai valvomia. Tästäkään kulmasta tarkasteltuna itsenäisen tutkijan yliopiston kyselylomakejärjestelmän kautta laatiman tutkimuskyselylomakkeen ei tarvitsisi olla saavutettava.

Tutkimuksen suorittamisen jälkeen tutkimus voidaan julkaista yliopiston julkaisujärjestelmää käyttäen. Jos yliopistolla on digipalvelulain tarkoittamalla tavalla yleisön saatavilla oleva julkaisujärjestelmä, on kysymyksessä yliopiston digitaalinen palvelu.⁴² Julkaisujärjestelmän itsessään on oltava saavutettava. Tällaisten julkaisujärjestelmien kautta julkaistaan esimerkiksi väitöskirjoja ja tieteellisiä artikkeleja. Tutkimusta koskevien soveltamisalarajoitusten vuoksi digipalvelulaista ei voida johtaa suoraa velvoitetta siihen, että kaikkien tutkimusjulkaisujen tulisi olla saavutettavia. Käytännössä kysymys on siitä, onko julkaisun taustalla olevan tutkimuksen toteuttajana yliopisto digipalvelulain tarkoittamalla tavalla.

Tutkimuksen tulosten perusteella laadittavan ja rahoittajalle tai tilaajalle toimitettavan raportin kohdalla kohdeyryhmä on huomattavasti avointa tiedejulkaisua suppeampi. Erityisesti tilaustutkimuksissa raportin sisältöön voi kohdistua myös muoto- ja salassapitovaatimuksia. Tällaisten yksittäisten raporttien tai muiden tutkimustulosten toimittaminen voivat jäädä saavutettavuusvaatimusten ulkopuolelle, jos tutkimus ei ole digipalvelulain tarkoittamalla tavalla yliopiston toteuttamaa tai jos näihin ei käytetä yliopiston digitaalisia palveluja. Saavutettavuusvaatimukset voisivat tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, jos yliopistolla olisi portaali, jota käytettäisiin tutkimuspalvelun tarjoamiseen asiakkaille ja tutkimustulosten toimittamiseen tilaajille.⁴³

⁴¹ HE 60/2018 vp, s. 94.

⁴² Toisin kuin kyselylomakealustan kohdalla, julkaisujärjestelmään ei soveltu DPL 3.3. §:n 6 kohta, jos yliopisto itse valvoo mitä sisältöä julkaistaan. Jos sisältö olisi käyttäjien itse vapaasti julkaistavissa, voisi sisältö jäädä DPL:n soveltamisalan ulkopuolelle myös DPL 3.3. §:n 6 kohdan perusteella.

⁴³ Tällaisen portaalin suunnittelussa tulisi huomioida myös tiedonhallintalain 13.3 §:n mukainen hyvä julkisuus- ja salassapitorakenne. Ks. myös HE 284/2018 vp, s. 93.

Digipalvelulain tutkimusta koskevien soveltamisalarajoitusten johdosta yliopiston voi olla selkeintä linjata ja ohjeistaa, kuinka kattavaa saavutettavuutta se edellyttää tutkimukseen liittyvissä digitaalisissa palveluissaan.⁴⁴ Käyttäjien sitouttaminen saavutettavuuteen voidaan hoitaa sisäisellä ohjeistuksella tai digitaalisen palvelun käyttöehdoissa, jolloin se saadaan koskemaan myös itsenäisiä tutkijoita tai kokonaan yliopistoyhteisön ulkopuolisia käyttäjiä.

On syytä huomata, että mikäli yliopiston henkilökunnan jäsenet tekevät itsenäisesti tutkimusta, voivat saavutettavuusvaatimukset koskea tutkimusta sitä kautta, että tutkimuksessa on liityntä jonkun muun tahon kuin yliopiston digitaaliseen palveluun. Myös muut toimijat voivat olla digipalvelulain mukaisia palveluntarjoajia, ja tämä edellyttää tutkijoilta tai tutkimusryhmiltä niiden tuottaman sisällön olevan saavutettavaa.

Yliopiston tutkimuksesta viestiminen ja tiedottaminen on syytä erottaa tutkimuksen tekemisestä. Tutkimusviestintä ja tiedottaminen eivät enää ole varsinaista tutkimustoimintaa. Viestinnässä ja tiedottamisessa on myös lähtökohtaisesti kysymys toiminnasta, johon yliopistolla on mahdollisuus vaikuttaa. Näin ollen saavutettavuuslainsäädännön soveltamisalaan tulee tutkimustoiminnan kontekstissa katsoa kuuluvan eri muodoissa tapahtuva tutkimusviestintä ja tiedottaminen yliopiston digitaalisissa palveluissa. Tutkimuksesta avoimella verkkosivuillaan tiedottaessaan tai viestiessään yliopisto hyödyntää digitaalista palveluaan, jonka sisällön tulee olla saavutettavaa. Toisaalta, jos tiedottaminen tai viestiminen tapahtuu esimerkiksi ennen 23.9.2019 kokonaisuudistetulla intranetsivustolla, eivät saavutettavuusvaatimukset tule sovellettaviksi.

3.3 AIKASIDONNAINEN MEDIA

Saavutettavuusvaatimusten piirissä olevan tietosisällön on digipalvelulain 7.3 §:n mukaan täytettävä saavutettavuusvaatimukset, kun tietosisältö on käyttäjien *saatavilla*. Tähän poikkeuksena on kuitenkin valmiiksi tallennettu aikasidonnainen media, joka on tehtävä saavutettavuusvaatimusten mukaiseksi 14 vuorokauden kuluessa siitä, kun mediatallenne on julkaistu ensimmäisen kerran tai se on julkaistu uudelleen (DPL 7.3 §). Näin ollen alle 14 vuorokautta digitaalisessa palvelussa saatavilla olevan mediatallenteen ei tarvitse olla saavutettava.

Yliopistojen kannalta aikasidonnaiseen mediaan liittyvä poikkeus on merkittävä sen vuoksi, että yliopistoissa tuotetaan paljon sekä suoraan striimattuja videoita, että videotallenteita erilaisissa tarkoituksissa, kuten opetuksessa ja markkinoinnissa. Tallenteen saatavilla olemisen ajan vaikutusta saavutettavuusvaatimusten soveltumiseen tullaan myös arvioimaan yhdessä opetukseen liittyvän rajattuun ryhmään ja määräaikaaisuuteen liittyvän poikkeuksen kanssa (ks. jäljempänä 3.4).

3.4 OPETUS JA OPPIMATERIAALIT

Saavutettavuusvaatimukset liittyvät digipalvelulain esitöiden mukaan opetustehtävien hoitamiseen. Lisäedellytyksenä on, että opetustehtävien hoitamisessa ”käytetään digitaalisia palveluja, joiden tarkoituksena on tarjota palvelua opiskelijoille tai yliopiston ulkopuolisille toimijoille.”⁴⁵ Digipalvelulaki soveltuu digitaalisesti verkkosivustoilla tai mobiilisovelluksissa välitettävään oppimateriaaliin ja sen välittämiseen tai tarjoamiseen käytettäviin alustoihin⁴⁶ sekä opiskelijoille tarjottaviin muihin yliopiston verkkosivustoihin tai mobiilisovelluksiin ja niiden sisältöön (kuten esimerkiksi opintosuoritusotteen tilaamiseen verkossa). Normaalkouluja ylläpitävien yliopistojen on syytä

⁴⁴Jos yliopisto ei edellytä kattavaa saavutettavuutta julkaisujärjestelmässä, on ei-saavutettava sisältö tuotava esiin saavutettavuusselosteessa. Ks. luku 5 Saavutettavuusselosteen laatimisesta.

⁴⁵HE 60/2018 vp, s. 94.

⁴⁶Oppimisympäristöistä HE 60/2018 vp toteaa sivulla 94 näin: ”Yliopistojen oppimisympäristöjen digitalisoitumisessa on tärkeää ottaa huomioon erityisryhmiin kuuluvien opiskelijoiden tarpeet siten, että opiskelu on mahdollista digitaalisissa oppimisympäristöissä.”

huomioida myös, että saavutettavuussäätelyn piiriin kuuluvat digitaaliset palvelut, joita käytetään koulun ja kodin vuorovaikutuksessa.⁴⁷

Yliopistojen opetustoiminnan kannalta lain keskeisin poikkeus saavutettavuusvaatimukseen on digipalvelulain 3.3 §:n 2 kohta, jonka mukaan digipalvelulakia ei sovelleta yliopistolain ja ammattikorkeakoululain mukaisessa opetuksessa, kun verkkosivusto tai mobiilisovellus tuotetaan (varhaiskasvatukseen tai) opetuksen yhteydessä ja sen käyttö tapahtuu rajatussa ryhmässä määräaikaista. Määritelmässä on useita keskeisiä osia, jotka on syytä avata erikseen.

Poikkeus kattaa sekä opiskelijoiden että opettajien luomat digitaaliset palvelut. Digitaalisiksi palveluiksi lukeutuvat myös opiskelijoiden tekemät digitaaliset harjoitustyöt tai kokeilut sekä opettajan laatima digitaalinen oppimateriaali.⁴⁸ Harjoitustöiden osalta kysymys on oltava tietyille kursseille tehdyistä harjoitustöistä, joita ei ole tarkoitus pysyvästi julkaista. Julkaistavat ja kirjaston kokoelmiin sähköisenä päätyvät opinnäytetyöt (käytännössä kandidaatin- ja pro gradu -tutkielmat) ovat saavutettavuusvaatimusten piirissä ei-määräaikaisten käyttönsä johdosta. Sama koskee muitakin harjoitustöitä, mikäli ne otetaan pysyväisluonteiseen käyttöön.⁴⁹

Rajatun ryhmän käsitteen osalta ratkaisevaa on, että aineistoon pääsyä on teknisesti jotenkin rajoitettu. Tämä voi tapahtua esimerkiksi käyttäjätunnuksen ja salasanan tai polkuavaimen avulla. Esimerkiksi Moodlessa tai muulla oppimisalustalla opiskelijoille jaettu oppimateriaali täyttää rajatun ryhmän vaatimuksen. Rajatun ryhmän käsitteen tulkintaan ei voi katsoa vaikuttavan se, että käyttöoikeuden saaminen on tosiasiallisesti yksinkertaista tai mahdollista määrällisesti laajemmalle joukolle kuin omille tutkinto-opiskelijoille. Täten esimerkiksi avoimen yliopiston opetus tai MOOC-tyyppisesti järjestettävä opetus voi hyötyä rajatun ryhmän poikkeuksesta, kunhan määräaikaisten vaatimus täyttyy.

Määräaikaista käyttöä on digipalvelulain esitöissä linjattu siten, että määräaikaista käyttöä ei ainakaan ole useita vuosia koskeva käyttö, mutta toisaalta vuosittain vaihtuvat tai päivitettävät oppimateriaalit ovat digipalvelulain tarkoittamalla tavalla määräaikaisten käytössä.⁵⁰ Edellä esitetyt lain esityöt huomioiden voidaan tehdä se johtopäätös, että alle lukuvuoden tai kalenterivuoden verran käytössä olevat materiaalit ovat lain tarkoittamalla tavalla määräaikaisten käytössä. Digipalvelulain johdosta opetusmateriaalin elinkaarta tulee arvioida jo silloin, kun sitä tuotetaan. Päivittämisen kriteereitä ei ole määritelty digipalvelulaissa tai sen esitöissä. Saavutettavuusdirektiivin johdannossa on sen sijaan todettu, että puhtaasti teknistä ylläpitoa ei tule katsoa verkkosivuston (tai mobiilisovelluksen) päivitykseksi.⁵¹ Tästä syystä pelkkää teknistä editointia, jolla ei ole opetuksellista lisäarvoa, ei tule katsoa päivitykseksi myöskään tämän poikkeuksen soveltamisen lähtökohdasta. Sen sijaan, jos oppimateriaaliin lisätään esimerkiksi uutta substanssisisältöä tai tietty osuus materiaalissa korvataan uudella versiolla, on lähtökohtaisesti kysymys päivittämisestä digipalvelulain tarkoittamalla tavalla. Tästä syystä oppimateriaalin päivittämissäpäivämäärä on syytä tuoda oppimateriaalissa selkeästi esiin, jotta määräaikaisuuteen voidaan vedota.

4 KOHTUUTON RASITE

Digipalvelulain 8 § mahdollistaa saavutettavuusvaatimuksista poikkeamisen, mikäli vaatimusten toteuttaminen aiheuttaa kohtuuttoman rasitteen. Poikkeaminen on kuitenkin mahdollista vain, mikäli kohtuuttoman rasitteen

⁴⁷ HE 60/2018 vp, s. 60.

⁴⁸ HE 60/2018 vp, s. 60.

⁴⁹ HE 60/2018 vp, s. 60.

⁵⁰ HE 60/2018 vp, s. 60. Etelä-Suomen aluehallintovirasto on ohjeistanut, että tilapäistä käyttöä on esimerkiksi lukukauden mittainen ajanjakso. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/> viitattu 10.7.2020. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä, etteikö poikkeuksesta voisi HE:n perusteella hyötyä myös lukuvuoden verran käytössä oleva materiaali.

⁵¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102, johdanto-osan kohta 32.

olemassaolo voidaan osoittaa etukäteen tehdyn saavutettavuusarvioinnin perusteella. Tällainen arvio pitää digipalvelulain esitöiden mukaan tehdä, jos palveluntarjoajalla ilmenisi vaikeuksia saavutettavuusvaatimusten toteuttamisessa. Arvio on sen vuoksi tehtävä ennakkoon, jotta kohtuuttomaan rasitteeseen ei voisi vedota enää jälkikäteen, kun digitaalinen palvelu olisi jo julkaistu käyttötarkoitukseensa käyttäjien saataville.⁵²

Kohtuuttoman rasitteen arviointi tapahtuu sekä palvelujen kohderyhmän, että palveluntarjoajaan liittyvien seikkojen perusteella. Digipalvelulain 8.2 §:n mukaan kohtuutonta rasitetta arvioitaessa on otettava huomioon erityisesti

- vammaisten ihmisten tarpeet käyttää digitaalista palvelua, sekä
- palveluntarjoajan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus.

Yliopistojen kohdalla kohtuuttomaan rasitteeseen vetoamisen mahdollisuutta on punnittu digipalvelulain esitöissä kohdassa, jossa on arvioitu lain vaikutuksia yliopistojen itsehallintoon. Samalla kun saavutettavuusvaatimusten kohteeksi on määritelty opetustehtävien hoitaminen (ks. tarkemmin yllä kohta 3.4), on myönnytty siihen, että opetustehtävien hoitamisessakin ”yliopistoilla olisi mahdollisuus ennakkoon tehtävän arvion perusteella poiketa saavutettavuusvaatimuksista, jos niiden toteuttaminen katsottaisiin aiheuttavan kohtuuttoman rasitteen.”⁵³ Näin ollen digipalvelulain esitöiden perusteella ei ole estettä sille, että myös yliopistot voivat vedota kohtuuttomaan rasitteeseen.

Digipalvelulaissa tai muuallakaan lainsäädännössä ei ole kuitenkaan yksityiskohtaisia kriteerejä sille, mikä on tulkittava kohtuuttomaksi rasitteeksi digitaalisessa palvelussa. Etelä-Suomen Aluehallintovirasto on todennut, että kohtuuttomaan rasitteeseen vetoaminen voi olla perusteltua, jos uusi saavutettavuusvaatimukset täyttävä verkkopalvelu julkaistaan esimerkiksi muutaman kuukauden kuluttua lain siirtymäaikojen päättymisen jälkeen. Etelä-Suomen Aluehallintovirasto ei arvioi yksittäistilanteita tai anna ennakkopäätöksiä siitä, milloin kohtuuttomaan rasitteeseen on lupa vedota.⁵⁴ Käytännössä isomman organisaation on vaikeampi vedota kohtuuttomaan rasitteeseen. Samoin keskeisten palvelujen kohdalla kohtuuttoman rasitteen kynnys on korkeammalla kuin käyttäjämäärältään vähäisten tai sisällöltään epäolennaisten palvelujen.⁵⁵ Yksinkertaistaen voisi todeta, että saavutettavuusvaatimusten täyttäminen voi muodostaa kohtuuttoman rasitteen esimerkiksi pienelle vähävaraiselle organisaatiolle, jonka palveluiden käyttäjissä ei mitään todennäköisemmin ole vammaisia henkilöitä.

On myös huomattava, että digipalvelulain esitöiden mukaan kohtuuttomaan rasitteeseen ei voitaisi vedota koko digitaalisen palvelun osalta, vaan ainoastaan niiden palvelun osien osalta, joiden toteuttaminen saavutettaviksi olisi vaikeaa.⁵⁶ Kun palveluntarjoaja hankkii uuden alustan, jolla digitaaliset palvelut julkaistaan, palveluntarjoajan on huolehdittava hankintavaiheesta, että alusta tukee saavutettavuusvaatimusten toteuttamista.⁵⁷

Kohtuuttomaan rasitteeseen vetoamiseen liittyy myös eräs merkittävä seikka, joka ei käy ilmi suoraan digipalvelulain sanamuodosta, mutta joka todetaan selvästi lain esitöissä. Kohtuuttomaan rasitteeseen voidaan nimittäin vedota vain määräaikaisesti.⁵⁸ Etelä-Suomen aluehallintovirasto on ohjeistanut, että jo kohtuuttomaan rasitteeseen vedottaessa palveluntarjoajalla tulee olla suunnitelma siitä, milloin digitaalinen palvelu saatetaan saavutettavuusvaatimusten mukaiseksi.⁵⁹ Yliopistojen on syytä huomioida edellä mainitut seikat mikäli se harkitsee vetoamista kohtuuttomaan rasitteeseen. Lisäksi mikäli kohtuuttomaan rasitteeseen vedotaan, on sen perusteet ilmentävä di-

⁵² HE 60/2018 vp, s. 75.

⁵³ HE 60/2018 vp, s. 94.

⁵⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=DCi8pHINMA8&t=638s> viitattu 13.7.2020.

⁵⁵ <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/tietoa-saavutettavuusselosteesta/> viitattu 21.8.2020.

⁵⁶ HE 60/2018 vp, s. 76.

⁵⁷ HE 60/2018 vp, s. 76.

⁵⁸ HE 60/2018 vp, s. 76.

⁵⁹ Avi Saavutettavuus, Saavutettavuusseloste (Webinaari 12.5.2020) <https://www.youtube.com/watch?v=DCi8pHINMA8&t=612s> viitattu 13.7.2020.

gipalvelulain 9 §:n mukaisesta saavutettavuusselosteesta. Saavutettavuusselosteesta on siten kerrottava, miksi kohtuuttomaan rasitteeseen vedotaan ja minkä palvelun sisältöjen osalta sekä aikataulu, jossa puutteet korjataan sekä miten tiedon voi saada vaihtoehtoisella tavalla.⁶⁰

5 SAAVUTETTAVUUSSELOSTEEN LAATIMINEN

Kun yliopisto on tunnistanut ja määritellyt digipalvelulain piirissä olevat digitaaliset palvelunsa, tulee niistä laatia saavutettavuusseloste digipalvelulain 9 §:n mukaisesti. Saavutettavuusselostetta varten on myös tunnistettava digitaalisissa palveluissa olevat puutteet. DPL 9 §:n 1 kohdan mukaan saavutettavuusselosteen on sisällettävä *ainakin*:

1. Selvitys siitä, mitkä palveluntarjoajan digitaalisen palvelun sisällön osat eivät täytä saavutettavuusvaatimuksia ja perustelut saavutettavuusvaatimuksista poikkeamiselle⁶¹,
2. Ohjeet siitä, miten palvelun käyttäjä voi saada digitaalisen palvelun sisältämät tiedot tai palvelun vaihtoehtoisella tavalla, jos palvelu tai sen osa ei ole käyttäjälle saavutettavassa muodossa;
3. Palveluntarjoajan sähköinen yhteystieto, johon palvelun käyttäjä voi lähettää saavutettavuuspuutteet sekä linkin valvontaviranomaisen verkkosivustolle, jossa palvelun käyttäjä voi tehdä saavutettavuuskantelun tai -selvityspyynnön.

Digipalvelulain 9 §:n sanamuodosta voidaan päätellä, että saavutettavuusseloste on laadittava kullekin digitaaliselle palvelulle erikseen. On myös huomattava, että lista ei ole tyhjentävä. Saavutettavuusselosteeseen voi lisätä komission täytäntöönpanopäätöksessä mainittua vapaaehtoista sisältöä, kuten selvityksen organisaation sitoutumisesta saavutettavuuteen tai saavutettavuuden arviointiraportin.⁶² Lisäksi DPL 9.3 § edellyttää, että palveluntarjoajan on pidettävä saavutettavuusseloste helposti saatavilla verkkosivustollaan saavutettavassa muodossa. Myös selosteen itsessään on oltava saavutettava. Käytännössä tämä tarkoittaa, että saavutettavuusselostetta ei tule laatia esimerkiksi erilliseksi ladattavaksi tiedostoksi.⁶³

Digipalvelulaissa ei ole säädetty siitä, miten saavutettavuusvaatimusten arviointi on suoritettava, vaan tämä on palveluntarjoajan itse päätettävissä.⁶⁴ Saavutettavuusselosteen laatimiseen voi käyttää esimerkiksi Etelä-Suomen Aluehallintoviraston laatimaa saavutettavuusselostetyökalua.⁶⁵ Työkalua käyttämällä selosteen laatija varmistuu, että selosteesta tulevat huomioituiksi kaikki komission täytäntöönpanopäätöksessä⁶⁶ edellytetyt tiedot. Saavutettavuusselosteen laatimiseen voi osallistua myös it-palveluntarjoaja, sillä saavutettavuuden arvioinnin osalta komis-

⁶⁰HE 60/2018 vp, s. 76. Ks. myös Etelä-Suomen aluehallintovirasto, <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/tietoa-saavutettavuusselosteesta/#kohtuutonrasite> ja <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/tietoa-saavutettavuusselosteesta/> viitattu 19.8.2020.

⁶¹ Etelä-Suomen Aluehallintovirasto ohjeistaa listaamaan saavutettavuusselosteesta myös organisaation sosiaalisen median kanavissa julkaistun sisällön, jos niissä on saavutettavuuspuutteita. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/mita-palveluja-ja-sisaltoja-laki-koskee/#some> viitattu 1.9.2020.

⁶² Komission täytäntöönpanopäätös (EU) 2018/1523, annettu 11 päivänä lokakuuta 2018, saavutettavuusselosteen mallista julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuutta koskevan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2016/2102 mukaisesti, 2 jakso. Kohta 7) muu tarpeelliseksi katsottu sisältö antaa varsin vapaat kädet selosteen laatijalle.

⁶³Voutilainen 2020, s. 136.

⁶⁴Voutilainen 2020, s. 121.

⁶⁵ <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/saavutettavuusseloste/> viitattu 29.6.2020

⁶⁶ Komission täytäntöönpanopäätös (EU) 2018/1523.

sion täytäntöönpanopäätös mainitsee nimenomaisesti, että arvioinnissa on mahdollista käyttää kolmansia osapuolia.⁶⁷ Kysymys arvioinnin toteuttamisesta on myös osa Etelä-Suomen Aluehallintoviraston saavutettavuustyökalua.

Etelä-Suomen Aluehallintovirasto suosittelee selosteessa kertomaan verkkosivustolla jo ennen siirtymäajan loppua, koska sivusto on julkaistu ja koska lain saavutettavuusvaatimukset tulevat koskemaan sivustoa.⁶⁸ Saavutettavuusselosteen laatimisen jälkeen selostetta on ylläpidettävä ja päivitettävä. Komission täytäntöönpanopäätös suosittelee, että selostetta arvioidaan ja päivitetään kun verkkosivustoon tai sovellukseen, jota seloste koskee, tehdään merkittäviä muutoksia.⁶⁹ Lisäksi selosteen väitteiden paikkansapitävyys tulisi tarkistaa säännöllisesti. Tarkastamisen tulisi tapahtua vähintään kerran vuodessa.⁷⁰

6 SAAVUTETTAVUUSPALAUTE

Mahdollisuudesta lähettää saavutettavuuspalautetta säädetään digipalvelulain 10 §:ssä. Tämä mahdollisuus on DPL 10.1 §:n mukaan kenellä tahansa. Palautetta voi antaa myös anonymisti.⁷¹ Saavutettavuuspalaute voi koskea havaittuja saavutettavuusvaatimuksista poikkeamia tai kohtuuttoman rasitteen perusteluja. Ensisijainen tapa saavutettavuuspalautteen lähettämiseen on sähköinen lomake.⁷² Saavutettavuuspalautteen perusteella voidaan korjata saavutettavuuspuutteita tai päivittää saavutettavuusselosteessa yksilöityjä kohtuuttoman rasitteen perusteluja.⁷³

Lisäksi digipalvelulain 10.2 §:n mukaan digitaalisen palvelun käyttäjä voi pyytää, ja hänellä on oikeus, saada ei-saavutettavassa muodossa oleva sisältö saavutettavassa muodossa tai muuten vaihtoehtoisella palvelun käyttäjän kannalta saavutettavalla tavalla. Tällaiset pyynnöt voivat koskea myös sisältöä, joka ei muuten ole saavutettavuusvaatimusten noudattamisen piirissä.⁷⁴ Edellytyksenä on kuitenkin, että käyttäjä tarvitsee tätä sisältöä etujensa, oikeuksiensa tai velvollisuuksiensa selvittämiseksi tai toteuttamiseksi. Pyyntöön on oltava perusteltu syy. Säännös ei laajenna palvelun käyttäjän tiedonsaantioikeuksia sellaisiin asiakirjoihin, joista hänellä ei muuten olisi oikeutta saada tietoa. Tarkoitus on vain poistaa sisällön selvittämisen tiellä olevat tekniset esteet.⁷⁵ Digipalvelulain 10.4 §:n mukaan palveluntarjoajan on annettava kirjallinen perusteltu todistus, jos se ei anna pyydettyjä sisältöjä saavutettavassa muodossa.⁷⁶

Yliopistojen on syytä huomata, että saavutettavuuspalautteen vastaanottamisesta on DPL 10.3 §:n mukaan lähetettävä vastaanottokuittaus, josta ilmenee vastaanottoaika. Palautteeseen ja pyyntöihin koskien materiaalin saamista materiaalia saavutettavassa muodossa on vastattava viipymättä ja viimeistään kahden viikon kuluessa. Jos pyyntö koskee laajaa (esim. kymmeniä verkkosivuja) digitaalisen palvelun sisältöä, voi määräaikaa jatkaa kahdella viikolla, kunhan käyttäjälle ilmoitetaan lisäajasta.⁷⁷

⁶⁷ Komission täytäntöönpanopäätös (EU) 2018/1523, 3 Artikla 1a.

⁶⁸ <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/lait-ja-standardit/tietoa-saavutettavuusselosteesta> viitattu 21.8.2020.

⁶⁹ Komission täytäntöönpanopäätös (EU) 2018/1523, alaviite xii.

⁷⁰ Komission täytäntöönpanopäätös (EU) 2018/1523, alaviite xiii.

⁷¹ HE 60/2018 vp, s. 77.

⁷² HE 60/2018 vp, s. 77 ja 79. Vaihtoehtoisesti saavutettavuuspalautetta voi lähettää sähköpostilla tai antaa puhelimitse. Vaatimus anonymista palautteenantomahdollisuudesta käytännössä edellyttää, ettei palautteenanto voi tapahtua vain organisaation ilmoittaman sähköpostiosoitteen perusteella.

⁷³ HE 60/2018 vp, s. 77.

⁷⁴ HE 60/2018 vp, s. 77.

⁷⁵ HE 60/2018 vp, s. 79.

⁷⁶ Käyttäjien mahdollisuudesta tehdä saavutettavuusselvityspyyntö 10.2 §:n ja 10.4 §:n perusteella säädetään DPL 11.2 §:ssä.

⁷⁷ HE 60/2018 vp, s. 80.

7 SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET

Digipalvelulain 17 §:ssä on säädetty siirtymäajoista, jotka on syytä myös yliopistoissa huomioida, kun digipalvelulain vaatimuksia toteutetaan ja siihen liittyviä tehtäviä priorisoidaan. Siirtymäsäännökset liittyvät digitaalisen palvelun tekniseen toteuttamistapaan (verkkosivusto vai mobiilisovellus), muotoon (aikasidonnainen media, toimisto-ohjelmien tiedostomuodot) sekä sisältöön (merkitys asianosaiselle). Digipalvelulain 17 § on merkittävä lain soveltamisalan kannalta, koska pykälä sääntelee siitä, miten vanhaa sisältöä digitaalisessa palvelussa on muokattava saavutettavaksi ja mitä vanhemman sisällön saavutettavaksi muokkaamisessa on huomioitava.

7.1 VERKKOSIVUSTOT

Digipalvelulain 17.1 §:n mukaan saavutettavuusvaatimuksia koskevaa 3 lukua ja saavutettavuuskantelua ja – selvityspyyntöä koskevaa DPL 11 §:ää on alettu soveltaa jo 23 päivästä syyskuuta 2019 lukien verkkosivustoihin, jotka on julkaistu 23 päivänä syyskuuta 2018 tai sen jälkeen. Verkkosivuston julkaiseminen tarkoittaa kokonaisuudessaan täysin uuden sivuston julkaisemista.⁷⁸ Käytännössä suurin osa suomalaisten yliopistojen verkkosivustoista on ollut olemassa ennen 23.9.2018, joten yliopistojen kohdalla relevantimpi lienee samasta momentista löytyvä myöhempi määräpäivä.⁷⁹ Yllä mainittuja lainkohtia sovelletaan 23 päivästä syyskuuta 2020 lukien verkkosivustoihin, jotka on julkaistu ennen 23 päivää syyskuuta 2018. Joka tapauksessa kaikki verkkosivustot, jotka ovat digitaalisia palveluja, tulevat lain soveltamisalan piiriin viimeistään 23.9.2020. DPL 17.2 §:n mukaan lakia ei sovelleta verkkosivustojen sisältöihin, jotka on arkistoitu ennen 23 päivää syyskuuta 2019, ellei sisältöä tarvita viranomaisessa keskeneräisen asian hoitamiseksi. Digipalvelulain esitöiden mukaan tällä tarkoitetaan verkkosivustojen sisältöjä, jotka arkistoidaan siirtymäsäännöksessä mainitusta ajankohdasta lukien ja joihin ei tehdä enää muutoksia arkistoinnin jälkeen, eikä sivuston sisältöjä tarvita enää aktiivisiin hallinnollisiin prosesseihin.⁸⁰

7.2 MOBIILISOVELLUKSET

Digipalvelulain 17.2 §:n mukaan saavutettavuusvaatimuksia koskevaa 3 lukua ja saavutettavuuskantelua ja – selvityspyyntöä koskevaa DPL 11 §:ää aletaan soveltaa mobiilisovelluksiin 23 päivästä kesäkuuta 2021 lukien. Lakia ei sovelleta myöskään niihin mobiilisovellusten sisältöihin, jotka on arkistoitu ennen 23 päivää syyskuuta 2019, ellei sisältöä tarvita viranomaisessa keskeneräisen asian hoitamiseksi. Tällaisen sisällön saavutettavaksi muuttamisen arviointi tapahtuu mobiilisovellusten kohdalla samoin kuin edellä on verkkosivustojen kohdalla esitetty.⁸¹

7.3 TOIMISTO-OHJELMISTOJEN TIEDOSTOMUODOT

Digipalvelulain 17.3 §:n mukaan saavutettavuusvaatimuksia koskevaa 3 lukua ja saavutettavuuskantelua ja – selvityspyyntöä koskevaa DPL 11 §:ää sovelletaan digitaalisissa palveluissa oleviin toimisto-ohjelmien tiedostomuotoihin⁸², jotka on julkaistu 23 päivänä syyskuuta 2018 tai sen jälkeen. Tässä kohdin on kuitenkin huomattava, että digitaalisen palvelun saavutettavuusvaatimusten voimaantuminen määrää myös kyseisessä palvelussa julkaistujen tiedostojen saavutettavuuden.⁸³ Yliopistojen (ennen 23.9.2018 julkaistuilla) verkkosivustoilla julkaistut

⁷⁸ HE 60/2018 vp, s. 90.

⁷⁹ DPL 17.1 §:ssä tarkoitettu aiempi määräpäivä voi kuitenkin olla relevantti yliopistojen tapauksessa, mikäli yliopisto olisi julkaissut 23.9.2018 jälkeen kokonaan uuden verkkosivuston omalla verkkotunnuksellaan jotain tiettyä tarkoitusta varten. Tällainen voisi olla vaikka perustetun erillislaitoksen oma kotisivu.

⁸⁰ HE 60/2018 vp, s. 90.

⁸¹ ks. myös HE 60/2018 vp, 90.

⁸² Toimisto-ohjelmien tiedostomuodoilla tarkoitetaan saavutettavuusdirektiivin johdanto-osan kohdan 26 mukaan ”asiakirjoja, joita ei ole ensisijaisesti tarkoitettu verkossa käytettäväksi ja jotka sisältyvät verkkosivustoihin, kuten ”Adobe Portable Document Format” (PDF), Microsoft Office -asiakirjat tai niiden (avoimen lähdekoodin) vastineet.”

⁸³ HE 60/2018 vp, s. 90–91.

toimisto-ohjelmien tiedostomuodot tulevat saavutettavuusvaatimusten piiriin 23.9.2020 lukien ja mobiilisovelluksissa julkaistut tiedostomuodot 23.6.2021. Käytännössä tämä voi siis tarkoittaa toimisto-ohjelmien tiedostomuotojen saattamista saavutettavaksi takautuvasti, mikäli tiedostojen julkaisija on huomionnut saavutettavuusvaatimusten määräpäivänä ainoastaan 23.9.2020 tai 23.6.2021. Edellä mainittuja lainkohtia sovelletaan myös ennen 23 päivää syyskuuta 2018 julkaistuihin toimisto-ohjelmistojen tiedostomuotoihin siinä tapauksessa, että niitä tarvitaan asianosaisen etujen, oikeuksien ja velvollisuuksien määrittämiseen tai toteuttamiseen. Näin ollen digitaalisen palvelun sisällön osalta vanhempien toimisto-ohjelmistojen tiedostomuotojen saavutettavuustarkastelussa ja -työssä on annettava merkitystä tiedoston merkitykselle tässä suhteessa. Digipalvelulain esitöiden mukaan merkitystä on arvioinnissa annettava myös sille, tarvitaanko sisältöä aktiivisiin hallinnollisiin prosesseihin, jotka liittyvät asianomaisen julkisen sektorin elimen suorittamiin tehtäviin.⁸⁴

7.4 VIDEOT JA TALLENTEET

Digipalvelulakia sovelletaan valmiiksi tallennettuun aikasidonnaiseen mediaan 23. päivästä syyskuuta 2020 lukien. Näin ollen digipalvelulaki ei edellytä tätä aiemmin julkaistujen tallenteiden muuttamista takautuvasti saavutettavaksi. Huomattava kuitenkin on, että digipalvelulain 7.3 § edellyttää, että mikäli aikasidonnainen media julkaistaan yleisölle tarkoitettussa digitaalisessa palvelussa, palveluntarjoajan tulee tehdä valmiiksi tallennettu aikasidonnainen media saavutettavuusvaatimusten mukaiseksi 14 vuorokauden kuluessa siitä, kun mediatallenne on julkaistu ensimmäisen kerran tai se on julkaistu uudelleen. Näin ollen yliopistojenkin on huomioitava, että mikäli ennen 23.9.2020 julkaistu tallenne julkaistaan uudelleen, täytyy se muuttua saavutettavaksi. Uudelleen julkaisua ei ole digipalvelulaissa määritelty, mutta uudelleen julkaisun kriteerit täytynevät tilanteissa, jossa aiemmin julkaistu tallenne julkaistaan yliopiston ulkopuolisessa digitaalisessa palvelussa tai alkuperäistä kohderyhmää olennaisesti laajemmalle yleisölle (esim. tutkinto-opiskelijoiden kurssikäytöstä yliopiston avoimelle verkkosivuille). Pelkästään tekniluontoisten ylläpitotoimien johdosta muuttuneen verkko-osoitteen tai -alustan ei sen sijaan pitäisi merkitä uudelleen julkaisua, jos kohderyhmä ja käyttötarkoitus pysyvät ennallaan. Mikäli tallennetta muokataan tai päivitetään sisällöllisesti, on tällöin kyseessä uudelleen julkaisu.⁸⁵

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Digipalvelulaki tuo yliopistoille uusia velvoitteita ja selkeitä toimintaympäristön muutoksia. Tästä seuraa myös uusia resursointitarpeita tai ainakin uusien tehtävien jakamista olemassa oleville resursseille. Digipalvelulain implementoinnissa yksi ensimmäisistä askeleista yliopistoissa on tunnistaa niiden digitaaliset palvelut. Tässä yhteydessä tulee tarkastella myös digitaalisen palvelun osat ja toiminnallisuudet, sekä käynnistää saavutettavuusselostusten laatiminen yliopiston digitaalisista palveluista. Edelleen on arvioitava, minkä digitaalisten palvelujen kohdalla on mahdollista vedota kohtuuttomaan rasitteeseen. Kuten edellä on todettu, kohtuuttomaan rasitteeseen voi vedota vain ennakkoon tehdyn arvioinnin perusteella ja määräaikaaisesti.

Digipalvelulain onnistuneen implementoinnin avaimena on yleisen tietoisuustason nosto digipalvelulain sisällöstä ja sen velvoitteista. Yliopiston johdon ja hallinnon tehtävänä on viestiä digipalvelulain voimaantulosta ja soveltumisesta niille yksiköille ja henkilöille, joiden tehtäviin digipalvelulailla on vaikutuksia. Yksittäisen henkilökunnan jäsenen puolestaan pitäisi työtehtäviään hoitaessaan tunnistaa tai selvittää millä tavalla digipalvelulakia sovelletaan kyseiseen yliopiston toimintaan. Olennaista on, että tämä soveltuvuusharkinta opitaan tekemään jo suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa. Tunnistettu soveltaminen voi käytännössä tarkoittaa tällaisessa vaiheessa esimerkiksi WCAG 2.1:n noudattamisen asettamista hankittavan tietojärjestelmän vähimmäisvaatimukseksi, saavutettavuusvaati-

⁸⁴ HE 60/2018 vp, s. 91.

⁸⁵ Säännöllisesti päivitettyjen, rajatulle ryhmälle käytettävien opetusmateriaalien kohdalla tulee toisaalta sovellettavaksi 3.3§:n 2 kohdan poikkeus DPL:n soveltamisalasta.

musten huomioimista yliopiston verkkosivujen uutta ulkoasua suunnitellessa, tai word-tiedoston otsikkotyökalujen käyttöä jotakin päätöstä valmistellessa.

Keskeisenä osana digipalvelulain soveltuvuusharkintaa yliopistoissa on lain soveltumisalapoikkeusten tunnistaminen yliopistokontekstissa. Merkittävää on yliopiston sisäisen hallinnon järjestämisen jääminen digipalvelulain soveltamisalan ulkopuolelle. Lisäksi aikasidonnaiseen mediaan liittyvät poikkeukset ovat yliopistoissa merkittäviä, sillä erilaisia videoita ja videotallenteita tuotetaan yliopistossa runsaasti erilaisissa tarkoituksissa. Erityisen merkittävät ovat myös opetukseen ja tutkimukseen liittyvät soveltamisalan rajoitukset, sillä ne kohdistuvat yliopiston perustehtäviin.

Nämä soveltamisalan rajoitukset vaativat tunnistamista ja henkilöstön ohjaamista siltä osin, miten ja missä käyttö-tarkoituksissa tai käyttötarkoitusten muutoksissa saavutettavuusvaatimuksia on noudatettava. Tyypillinen kysymys soveltamisalaan liittyen tulee olemaan ”pitääkö tämän olla saavutettavaa”. On selvää, että kaikkien soveltamisalapoikkeusten osalta on yliopistoissa tarpeen laatia ohjeistusta henkilöstölle ja tukea niiden ymmärtämistä konkreettisilla esimerkeillä.

Ohjeistuksen antamisen välittömänä seurauksena on kysymys siitä, miten saavutettavuusvaatimukset käytännössä toteutetaan. Tyypillinen kysymys tulee tältä osin olemaan tiettyjen sisältöjen osalta se, ”täyttääkö tämä saavutettavuusvaatimukset”. Tähän kysymykseen vastaamiseen on oltava osaamista. Saavutettavan sisällön tuottamista on yliopistoissa tuettava erilaisin tavoin, kuten esimerkiksi järjestämällä koulutusta ja ohjeistusta, laatimalla erilaisia saavutettava mallipohjia, sekä tarjoamalla saavutettavuudentarkastustyökaluja.

Yliopistoissa tarvitaan monen eri tahon yhteistyötä saavutettavuustestauksen ja -selosteiden laatimisen ja ylläpitämisen vuoksi. Yliopistoissa useat digitaaliset palvelut on myös ulkoistettu, joten saavutettavuustestaus ja -arviointi edellyttää yhteistyötä myös niiden toimittajien kanssa. Merkityksellistä on, että saavutettavuusarvioinnin on oltava jatkuvaa. Saavutettavuusselostetta tulisi päivittää vähintään kerran vuodessa, mutta voi olla järkevää päivittää selostetta aina palvelun saavutettavuusasioiden olennaisesti muuttuessa.

On vaikeaa ennakoida sitä, kuinka paljon saavutettavuuspalautetta yliopistot saavat tulevaisuudessa niiden digitaalisista palveluista. Mahdollisuus antaa saavutettavuuspalautetta on kuitenkin lakisääteinen oikeus ja vastaavasti saavutettavuuspalautteeseen vastaaminen on yliopistojen lakisääteinen velvoite. Palautteenanto- ja vastausprosessi on kehitettävä luotettavaksi ja prosessin tehtävien osalta jaettava vastuut selkeästi yliopiston sisällä. Pyyntö saada myös ei-saavutettava sisältö saavutettavassa muodossa tai vaihtoehtoisella tavalla saavutettavasti ovat merkittäviä yksittäisen henkilön oikeusturvan kannalta, joten niitä on arvioitava huolella ja ripeästi.

Siirtymäsäännökset digipalvelulaissa edellyttävät myös tietyn vanhemman sisällön muuttamista saavutettavaksi tietyissä tilanteissa. Yliopiston tehtävien moninaisuudesta johtuen yliopistoissa voi aiheutua haasteita ratkaistaessa sitä, miltä osin yliopistojen digitaalisissa palveluissa oleva vanhempi sisältö on mahdollisesti muokattava saavutettavaksi siirtymäsäännösten edellyttämällä tavalla.

Tässä artikkelissa on rajattu pois digitaalisten palvelujen järjestämiseen yleisölle liittyvä sääntely, joka kohdistaa myös yliopistoihin merkittävällä tavalla erilaisia vaatimuksia suunnitella ja ylläpitää digitaaliset palvelunsa. Myös tämä sääntely on huomioitava digipalvelulain vaatimuksia toimeenpantaessa ja kun tulevaisuudessa hankitaan uusia digitaalisia palveluita yliopistoissa.

On selvää, että digitaalisten opetusympäristöjen käyttäminen on kasvanut uudella tavalla tänä vuonna koronapandemian takia opetuksessa, ja suunta ei vaikuta olevan muuttumassa. Tämä osaltaan lisää sen merkitystä, että tunnetaan myös digitaalisiin palveluihin kohdistuvat saavutettavuusvaatimukset ja digitaalisten palvelujen järjestämiseen liittyvät vaatimukset. Lisäksi yliopistot tekevät enenevässä määrin verkostoyhteistyötä ja ylläpitävät yhteistyössä esimerkiksi erilaisia oppimisympäristöjä ja muita yliopistojen keskeisiin tehtäviin (tai niitä tukeviin tehtäviin) liittyviä digitaalisia palveluja. Yliopistojen yhteisissä digitaalisissa palveluissa on syytä tunnistaa digipalvelulaista johtuvat vastuut ja velvollisuudet, jotka kohdistuvat jokaiseen palveluntarjoajaan – eli jokaiseen yliopistoon. Näin

ollen yliopistojen on yhteisiä digitaalisia palveluja suunniteltaessa ja niitä koskevissa sopimuksissa huomioitava myös digipalvelulaista johdettavat digitaalisiin palveluihin kohdistuvat vaatimukset.